

**SRPSKI
STANDARD**

**SRPS ISO 9001
2008**

Identičan sa ISO 9001:2008

Sistemi menadžmenta kvalitetom — Zahtevi

Quality management system

- Requirements

24.11.2008.

IV izdanje

Sadržaj

<u>PREDGOVOR.....</u>	<u>5</u>
<u>UVOD .....</u>	<u>6</u>
0.1 OPŠTE.....	6
0.2 PROCESNI PRISTUP	6
0.3 VEZA SA STANDARDOM ISO 9004.....	8
0.4 KOMPATIBILNOST SA OSTALIM SISTEMIMA MENADŽMENTA.....	8
<u>SISTEMI MENADŽMENTA KVALITETOM - ZAHTEVI.....</u>	<u>9</u>
<u>1 PREDMET I PODRUČJE PRIMENE .....</u>	<u>9</u>
1.1 OPŠTE ODREDBE.....	9
1.2 PRIMENA.....	9
<u>2 VEZA SA DRUGIM STANDARDIMA .....</u>	<u>9</u>
<u>3 TERMINI I DEFINICIJE .....</u>	<u>9</u>
<u>4 SISTEM MENADŽMENTA KVALITETOM .....</u>	<u>10</u>
4.1 OPŠTI ZAHTEVI.....	10
4.2 ZAHTEVI KOJI SE ODOSE NA DOKUMENTACIJU	10
4.2.1 OPŠTE ODREDBE	10
4.2.2 POSLOVNIK O KVALITETU	11
4.2.3 UPRAVLJANJE DOKUMENTIMA	11
4.2.4 UPRAVLJANJE ZAPISIMA.....	11
<u>5 ODGOVORNOST RUKOVODSTVA .....</u>	<u>12</u>
5.1 OPREDELJENOST I DELOVANJE RUKOVODSTVA	12
5.2 USREDSREĐENOST NA KORISNIKA.....	12
5.3 POLITIKA KVALITETA	12
5.4 PLANIRANJE	12
5.4.1 CILJEVI KVALITETA	12
5.4.2 PLANIRANJE SISTEMA MENADŽMENTA KVALITETOM	12
5.5 ODGOVORNOSTI, OVLAŠĆENJA I KOMUNICIRANJE.....	13
5.5.1 ODGOVORNOSTI I OVLAŠĆENJA	13
5.5.2 PREDSTAVNIK RUKOVODSTVA	13
5.5.3 INTERNO KOMUNICIRANJE	13
5.6 PREISPITIVANJE OD STRANE RUKOVODSTVA	13
5.6.1 OPŠTE ODREDBE	13
5.6.2 ULAZNI ELEMENTI PREISPITIVANJA.....	13

5.6.3	IZLAZNI ELEMENTI PREISPITIVANJA.....	14
6	<u>MENADŽMENT RESURSIMA.....</u>	14
6.1	OBEZBEĐIVANJE RESURSA	14
6.2	LJUDSKI RESURSI	14
6.2.1	OPŠTE ODREDBE	14
6.2.2	KOMPETENTNOST, OBUKA I SVEST	14
6.3	INFRASTRUKTURA	14
6.4	RADNA SREDINA.....	15
7	<u>REALIZACIJA PROIZVODA.....</u>	15
7.1	PLANIRANJE REALIZACIJE PROIZVODA	15
7.2	PROCESI KOJI SE ODOSE NA KORISNIKE.....	15
7.2.1	UTVRĐIVANJE ZAHTEVA KOJI SE ODOSE NA PROIZVOD	15
7.2.2	PREISPITIVANJE ZAHTEVA KOJI SE ODOSE NA PROIZVOD	15
7.2.3	KOMUNICIRANJE SA KORISNICIMA	16
7.3	PROJEKTOVANJE I RAZVOJ	16
7.3.1	PLANIRANJE PROJEKTOVANJA I RAZVOJA	16
7.3.2	ULAZNI ELEMENTI PROJEKTOVANJA I RAZVOJA.....	16
7.3.3	IZLAZNI ELEMENTI PROJEKTOVANJA I RAZVOJA.....	17
7.3.4	PREISPITIVANJE PROJEKTOVANJA I RAZVOJA	17
7.3.5	VERIFIKACIJA PROJEKTOVANJA I RAZVOJA.....	17
7.3.6	VALIDACIJA PROJEKTOVANJA I RAZVOJA	17
7.3.7	UPRAVLJANJE IZMENAMA PROJEKTOVANJA I RAZVOJA	18
7.4	NABAVKA.....	18
7.4.1	PROCES NABAVKE	18
7.4.2	INFORMACIJE ZA NABAVKU	18
7.4.3	VERIFIKACIJA NABAVLJENOG PROIZVODA	18
7.5	PROIZVODNJA I PRUŽANJE USLUGE	18
7.5.1	UPRAVLJANJE PROIZVODNJOM I PRUŽANJEM USLUGE.....	18
7.5.2	VALIDACIJA PROCESA PROIZVODNJE I PRUŽANJA USLUGE.....	19
7.5.3	IDENTIFIKACIJA I SLEDLJIVOST.....	19
7.5.4	IMOVINA KORISNIKA	19
7.5.5	OČUVANJE PROIZVODA	19
7.6	UPRAVLJANJE OPREMOM ZA PRAĆENJE I MERENJE	19
8	<u>MERENJA, ANALIZE I POBOLJŠAVANJA .....</u>	20
8.1	OPŠTE ODREDBE	20
8.2	PRAĆENJE I MERENJE	20
8.2.1	ZADOVOLJSTVO KORISNIKA	20
8.2.2	INTERNA PROVERA.....	21
8.2.3	PRAĆENJE I MERENJE PROCESA	21
8.2.4	PRAĆENJE I MERENJE PROIZVODA	21
8.3	UPRAVLJANJE NEUSAGLAŠENIM PROIZVODOM	22
8.4	ANALIZA PODATAKA	22
8.5	POBOLJŠAVANJE	22

8.5.1	STALNO POBOLJŠAVANJE	22
8.5.2	KOREKTIVNE MERE	22
8.5.3	PREVENTIVNE MERE	23

Predgovor

ISO (Međunarodna organizacija za standardizaciju) je svetska federacija nacionalnih organizacija za standardizaciju (članica ISO). Rad na pripremanju međunarodnih standarda se odvija kroz tehničke komitete ISO. Svaka članica ISO, kada je zainteresovana za predmet rada nekog od tehničkih komiteta, ima pravo da delegira svoje predstavnike u komitet. Međunarodne organizacije, vladine i nevladine, koje su u vezi sa ISO, takođe učestvuju u radu. ISO usko sarađuje sa Međunarodnom elektrotehničkom komisijom (IEC) u vezi sa svim pitanjima elektrotehničke standardizacije.

Nacrti međunarodnih standarda se izrađuju u skladu sa pravilima datim u ISO/IEC direktivama, deo 2.

Glavni zadatak tehničkih komiteta je da pripremaju međunarodne standarde. Nacrti međunarodnih standarda usvojeni od strane tehničkih komiteta se dostavljaju članovima na glasanje. Da bi se međunarodni standard usvojio, potrebno je da ga odobri najmanje 75 % od ukupnog broja članica, koje su učestvovala u glasanju.

Skreće se pažnja na mogućnost da neki delovi ovog dokumenta mogu biti predmet zaštite patentnih prava. ISO neće snositi odgovornost za identifikovanje nekog ili svih patentnih prava.

ISO 9001 pripremio je Tehnički komitet ISO/TC 176, *Menadžment kvalitetom i obezbeđenje kvaliteta*, potkomitet SC 2, Sistemi kvaliteta.

Ovo četvrto izdanje ukida i zamenjuje treće izdanje (ISO 9001:2000), koje je izmenjeno da pojasni tekst i poveća usaglašenost sa ISO 14001:2004.

Detalji o izmenama između trećeg i četvrtog izdanja su dati u prilogu B.

Uvod

0.1 Opšte

Usvajanje sistema menadžmenta kvalitetom treba da bude strateška odluka organizacije. Na projektovanje i primenu sistema menadžmenta kvalitetom u organizaciji utiču:

- a) okruženje organizacije, promene u tom okruženju i rizici koji proizilaze iz tog okruženja,
- b) njene razne potrebe,
- c) njeni posebni ciljevi,
- d) proizvodi koji se isporučuju,
- e) procesi koje primenjuje,
- f) njena veličina i organizaciona struktura.

Ovaj međunarodni standard nema za cilj da nametne uniformnost u strukturi sistema menadžmenta kvalitetom, niti uniformnost dokumentacije.

Zahtevi sistema menadžmenta kvalitetom, koji su specificirani u ovom međunarodnom standardu, komplementarni su zahtevima za proizvode. Informacije, označene sa "NAPOMENA", služe kao uputstvo za razumevanje ili razjašnjavanje zahteva, na koje se odnose.

Ovaj međunarodni standard mogu koristiti interne ili eksterne zainteresovane strane, uključujući sertifikaciona tela za ocenjivanje sposobnosti organizacije da ispunjava zahteve korisnika, zakona i ostalih propisa, primenljivih na proizvod i zahteve same organizacije.

Principi menadžmenta kvalitetom, navedeni u standardima ISO 9000 i ISO 9004, uzeti su u obzir pri izradi ovog međunarodnog standarda.

0.2 Procesni pristup

Ovaj međunarodni standard podstiče usvajanje procesnog pristupa kada se razvija, primenjuje i poboljšava efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom, radi povećavanja zadovoljstva korisnika ispunjavanjem njegovih zahteva.

Da bi jedna organizacija efektivno funkcionisala, ona mora da utvrdi brojne povezane aktivnosti i da obavlja menadžment njima. Aktivnost ili grupa aktivnosti, koja koristi resurse, i kojima se upravlja, u cilju da se omogući transformacija ulaznih u izlazne elemente, može se smatrati procesom. Često izlazni element iz jednog procesa direktno formira ulazni element u sledeći.

Primena sistema procesa unutar organizacije, zajedno sa identifikacijom i međusobnim delovanjem ovih procesa, kao i menadžment njima, da se dobiju željeni rezultati, može se nazvati "procesnim pristupom."

Prednost procesnog pristupa je stalno upravljanje, koje on obezbeđuje preko veze između pojedinačnih procesa u sistemu procesa, kao i preko njihove kombinacije i međusobnog delovanja.

Kada se koristi u sklopu sistema menadžmenta kvalitetom, takav pristup naglašava važnost:

- a) razumevanja i ispunjavanja zahteva;
- b) potrebe razmatranja procesa u smislu dodate vrednosti;
- c) dobijanja rezultata performansi i efektivnosti procesa i
- d) stalnog poboljšavanja procesa zasnovanog na objektivnom merenju.

Model sistema menadžmenta kvalitetom zasnovan na procesima, prikazan na slici 1, pokazuje veze procesa, izloženih u tačkama 4 do 8. Ova ilustracija pokazuje da korisnici imaju značajnu ulogu u definisanju zahteva kao ulaznih elemenata. Praćenje zadovoljstva korisnika zahteva vrednovanje informacija u vezi sa zapažanjima korisnika, koja se odnose na to da li organizacija ispunjava zahteve korisnika. Model, prikazan na slici 1, obuhvata sve zahteve ovog međunarodnog standarda, ali ne prikazuje procese u detaljima.

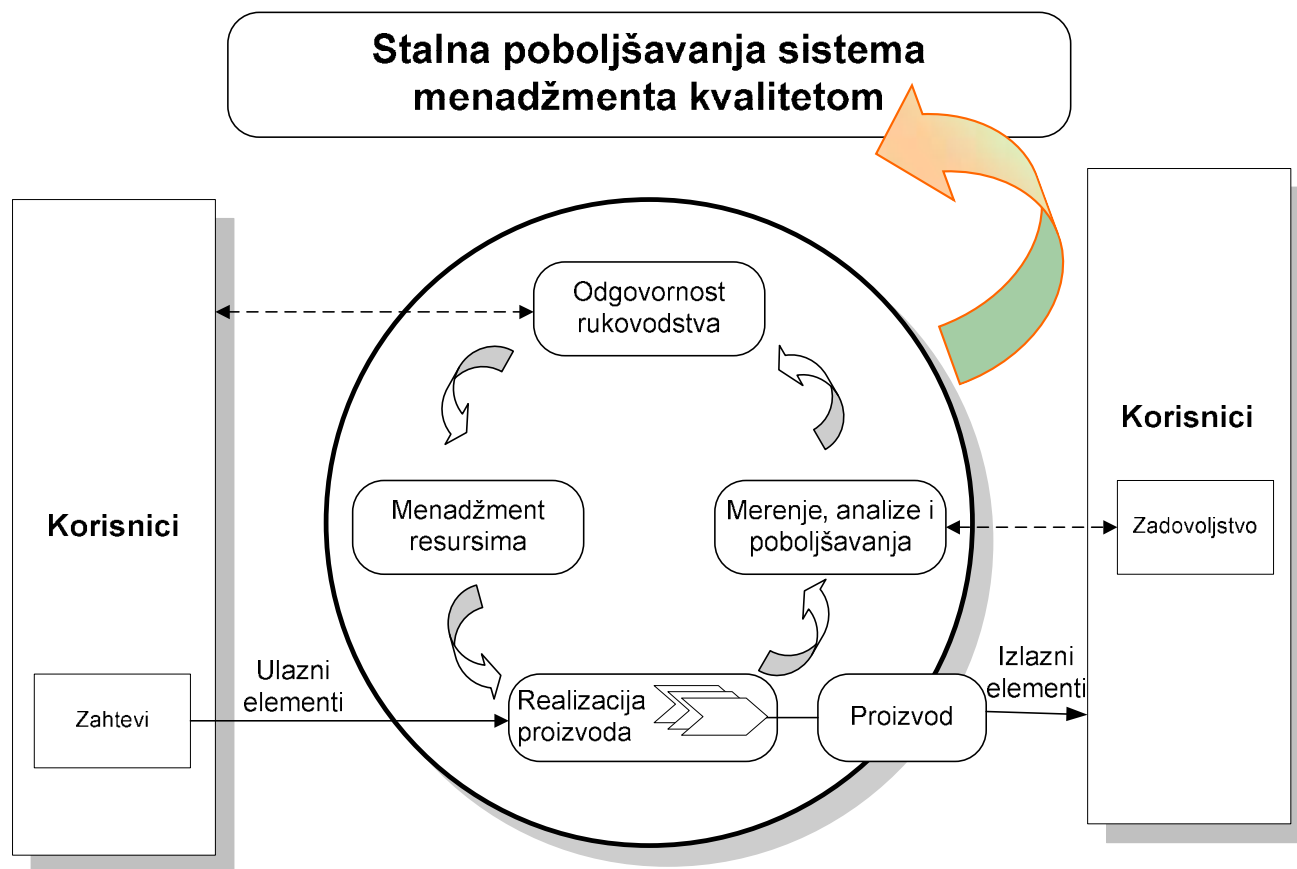
NAPOMENA Osim toga, metodologija poznata kao "planirajte – uradite – proverite - delujte" (PDCA), može se primeniti na sve procese. PDCA može se, ukratko, opisati na sledeći način.

Planirajte: utvrdite ciljeve i uspostavite procese potrebne za dobijanje rezultata, u skladu sa zahtevima korisnika i politikom organizacije.

Uradite: primenite procese.

Proverite: pratite i merite procese i proizvod, poredeći ih sa politikom, ciljevima i zahtevima za proizvod, i izveštavajte o rezultatima.

Delujte: preduzmite akcije za stalno poboljšavanje performansi procesa.

Legenda

-----> aktivnosti koje dodaju vrednost

- - - - -> tok informacija

Slika 1 – Model sistema menadžmenta kvalitetom zasnovan na procesima

0.3 Veza sa standardom ISO 9004

Standardi za sisteme menadžmenta kvalitetom ISO 9001 i ISO 9004 projektovani su da budu komplementarni jedan sa drugim, ali se mogu koristiti i nezavisno.

Standard ISO 9001 specificira zahteve za sistem menadžmenta kvalitetom, koji se mogu koristiti za internu primenu u organizacijama ili za sertifikaciju ili za ugovaranje. On se usredsređuje na efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom u ispunjavanju zahteva korisnika.

U momentu izdavanja ovog međunarodnog standarda ISO 9004 se nalazio u reviziji. Revidovani standard ISO 9004 će pružiti uputstvo rukovodstvu bilo koje organizacije za dostizanje održivog uspeha u složenom, zahtevnom i stalno promenljivom okruženju. Standard ISO 9004 pruža širi pogled na sistem menadžmenta kvalitetom, nego standard ISO 9001. On upućuje na potrebe i očekivanja svih zainteresovanih strana i njihovo zadovoljstvo sistematskim i stalnim poboljšavanjem performansi organizacije. Međutim, on nije predviđen za sertifikaciju ili ugovaranje.

0.4 Kompatibilnost sa ostalim sistemima menadžmenta

Tokom izrade ovog međunarodnog standarda pažnja je data odredbama standarda ISO 14001:2004 da bi se povećala kompatibilnost između ova dva standarda za dobrobit svih korisnika. U prilogu A prikazana je veza između standarda ISO 9001:2008 i ISO 14001:2004.

Ovaj međunarodni standard ne obuhvata zahteve, koji su specifični za ostale sisteme menadžmenta, kao što su posebni zahtevi za menadžment životnom sredinom, menadžment bezbednošću i zdravljem na radu i menadžment finansijama ili menadžment rizicima. Međutim, ovaj međunarodni standard omogućava organizaciji da poveže ili integriše svoj sistem menadžmenta kvalitetom sa zahtevima sistema menadžmenta, koji su sa njim povezani. Postoji mogućnost da organizacija prilagodi svoje postojeće sisteme menadžmenta, da bi uspostavila sistem menadžmenta kvalitetom, koji ispunjava zahteve ovog međunarodnog standarda.

Sistemi menadžmenta kvalitetom - Zahtevi

1 Predmet i područje primene

1.1 Opšte odredbe

Ovaj međunarodni standard specificira zahteve za sistem menadžmenta kvalitetom kada organizacija:

- a) treba da pokaže svoju sposobnost da isporučuje proizvod, koji dosledno ispunjava zahteve korisnika i zakona i ostalih propisa, koji se na njih odnose, i
- b) ima za cilj da poveća zadovoljenje korisnika efektivnom primenom sistema, uključujući procese stalnog poboljšavanja sistema, kao i dokazivanje usaglašenosti sa zahtevima korisnika i zakona i ostalih propisa, koji se na njih odnose.

NAPOMENA 1 U ovom međunarodnom standardu, termin "proizvod" se primenjuje samo na:

- a) proizvod koji je namenjen korisniku ili ga on zahteva,
- b) svaki predviđeni izlazni element iz procesa realizacije proizvoda.

NAPOMENA 2 Zahtevi zakona i ostalih propisa mogu se izraziti kao zakonski zahtevi.

1.2 Primena

Svi zahtevi ovog međunarodnog standarda su generički i predviđeno je da budu primenljivi za sve organizacije, bez obzira na njihov tip, veličinu i proizvode, koje isporučuju.

Kada se neki zahtevi ovog međunarodnog standarda ne mogu primeniti, zbog prirode organizacije i njenog proizvoda, može se razmotriti izostavljanje njihove primene.

Ako postoje izostavljanja, izjave o usaglašenosti sa ovim međunarodnim standardom ne mogu se prihvatiti, osim ako su ova izostavljanja u okviru zahteva iz tačke 7 i ako ne utiču na sposobnost organizacije ili na njenu odgovornost, da obezbeđuje proizvod koji ispunjava zahteve korisnika i zakona i ostalih propisa, koji se na njih odnose.

2 Veza sa drugim standardima

Sledeća normativna dokumenta su neophodna za primenu ovog dokumenta. Za datirano pozivanje primenjuju se samo citirana izdanja. Za nedatirana pozivanja primenjuje se poslednje izdanje dokumenta (uključujući sve njegove izmene).

ISO 9000:2005, *Sistemi menadžmenta kvalitetom - Osnove i rečnik*

3 Termini i definicije

Za svrhe ovog dokumenta koriste se definicije sadržane u standardu ISO 9000:2005 .

Kroz ceo tekst ovog međunarodnog standarda, gde god se pojavljuje termin "proizvod", on može takođe značiti i "usluga".

4 Sistem menadžmenta kvalitetom

4.1 Opšti zahtevi

Organizacija mora da uspostavi, dokumentuje, primenjuje i održava sistem menadžmenta kvalitetom i da stalno poboljšava njegovu efektivnost, u skladu sa zahtevima ovog međunarodnog standarda.

Organizacija mora da:

- a) utvrdi procese neophodne za sistem menadžmenta kvalitetom i da ih primenjuje u celoj organizaciji (videti 1.2);
- b) utvrdi redosled i međusobno delovanje ovih procesa;
- c) utvrdi kriterijume i metode potrebne da se obezbedi, da izvođenje ovih procesa i upravljanje njima, bude efektivno;
- d) osigura raspoloživost resursa i informacija neophodnih za podršku izvođenju i praćenju ovih procesa;
- e) prati, meri, onda kada je primenljivo, i analizira ove procese i
- f) primenjuje mere potrebne za ostvarivanje planiranih rezultata i stalno poboljšavanje ovih procesa.

Organizacija mora da obavlja menadžment ovim procesima, u skladu sa zahtevima ovog međunarodnog standarda.

Kada organizacija odluči da se neki proces, koji utiče na usaglašenost proizvoda sa zahtevima, obavlja eksterno kao "outsors", ona mora da osigura upravljanje takvim procesima. Vrsta i nivo upravljanja koji se primenjuje nad tim procesima iz „outsorsa“ moraju da budu definisani u okviru sistema menadžmenta kvalitetom.

NAPOMENA 1 Navedeni procesi, neophodni za sistem menadžmenta kvalitetom, treba da obuhvate procese za aktivnosti menadžmenta, obezbeđenje resursa, realizaciju proizvoda, merenje, analize i poboljšavanja.

NAPOMENA 2 Proces iz "outsorsa" je proces, koji je potreban organizaciji za njen sistem menadžmenta kvalitetom i koji je organizacija izabrala da ga obavlja eksterna strana.

NAPOMENA 3 Obezbeđenje upravljanja nad procesima iz "outsorsa" ne oslobađa organizaciju odgovornosti za usaglašenost prema svim korisnicima, zahtevima zakona i ostalih propisa. Na vrstu i novo upravljanja koje se primenjuje na procese iz „outsorsa“ utiču mnogi faktori, kao što su:

- a) mogući uticaj procesa iz „outsorsa“ na sposobnost organizacije da obezbeđuje proizvod, koji je usaglašen sa zahtevima;
- b) stepen podele upravljanja procesom;
- c) sposobnost dostizanja neophodnog upravljanja kroz primenu zahteva 7.4.

4.2 Zahtevi koji se odnose na dokumentaciju

4.2.1 Opšte odredbe

Dokumentacija sistema menadžmenta kvalitetom mora da sadrži:

dokumentovane izjave o politici kvaliteta i ciljevima kvaliteta;

- a) poslovnik o kvalitetu;

- b) dokumentovane procedure i zapise koje zahteva ovaj međunarodni standard;
- c) dokumente, uključujući i zapise, utvrđene od organizacije kao potrebne da osigura efektivno planiranje, izvođenje i upravljanje svojim procesima.

NAPOMENA 1 Kada se, u ovom međunarodnom standardu, pojavljuje termin "dokumentovana procedura", on podrazumeva da je procedura ustanovljena, dokumentovana, da se primenjuje i da se održava. Jedan dokument se može odnositi na zahteve za jednu ili više procedura. Zahtev za nekom dokumentovanom procedurom može se obuhvatiti sa više dokumenata.

NAPOMENA 2 Obim dokumentacije sistema menadžmenta kvalitetom može se razlikovati od organizacije do organizacije zbog:

- a) veličine organizacije i vrste aktivnosti,
- b) složenosti procesa i njihovog međusobnog delovanja i
- c) kompetentnosti osoblja.

NAPOMENA 3 Dokumentacija može biti u bilo kom obliku ili na bilo kojoj vrsti medijuma.

4.2.2 Poslovnik o kvalitetu

Organizacija mora da ustanovi i održava poslovnik o kvalitetu, koji obuhvata:

- a) predmet i područje primene sistema menadžmenta kvalitetom, uključujući detalje o svim izostavljanjima i obrazloženje za ta izostavljanja (videti 1.2);
- b) dokumentovane procedure utvrđene za sistem menadžmenta kvalitetom ili pozivanje na njih i
- c) opis međusobnog delovanja procesa sistema menadžmenta kvalitetom.

4.2.3 Upravljanje dokumentima

Dokumentima, koje zahteva sistem menadžmenta kvalitetom, mora se upravljati. Zapisi su poseban tip dokumenata i njima se mora upravljati po zahtevima, datim u 4.2.4.

Mora se uspostaviti dokumentovana procedura, kojom se definiše upravljanje, neophodno radi:

- a) odobravanja adekvatnosti dokumenata, pre nego što se izdaju;
- b) preispitivanja i ažuriranja, ako je potrebno, i ponovnog potvrđivanja dokumenata;
- c) osiguravanja da su identifikovane izmene i da je identifikovan važeći status revizije dokumenata;
- d) osiguravanja da su relevantne verzije dokumenata, koji se primenjuju, raspoložive na svakom mestu korišćenja;
- e) osiguravanja da su dokumenta uvek čitka i laka za identifikovanje;
- f) osiguravanja da su identifikovana dokumenta eksternog porekla koje je organizacija odredila kao potrebna za planiranje i primenu sistema menadžmenta kvalitetom, i da se upravlja njihovom distribucijom i
- g) sprečavanja neželjene upotrebe zastarelih dokumenata i radi omogućavanja njihove odgovarajuće identifikacije, ako su zadržani iz bilo kog razloga.

4.2.4 Upravljanje zapisima

Mora se upravljati zapisima koji su ustanovljeni da bi se obezbedio dokaz o usaglašenosti sa zahtevima i o efektivnom funkcionisanju sistema menadžmenta kvalitetom.

Organizacija mora da uspostavi dokumentovanu proceduru da definiše upravljanje potrebno za identifikaciju, skladištenje, zaštitu, pretraživanje, vreme čuvanja i odbacivanje zapisa.

Zapisi moraju biti čitki, laki za identifikovanje i pretraživanje.

5 Odgovornost rukovodstva

5.1 Opredeljenost i delovanje rukovodstva

Najviše rukovodstvo mora imati dokaze o svojoj opredeljenosti i delovanju na razvoj i primenu sistema menadžmenta kvalitetom i na stalnom poboljšavanju njegove efektivnosti, time što:

- a) upoznaje organizaciju o važnosti ispunjavanja zahteva korisnika, kao i zahteva zakona i ostalih propisa;
- b) uspostavlja politiku kvaliteta;
- c) osigurava da su utvrđeni ciljevi kvaliteta;
- d) sprovodi preispitivanja i
- e) osigurava raspoloživost resursa.

5.2 Usredsređenost na korisnika

Najviše rukovodstvo mora da osigura, da se utvrđuju i ispunjavaju zahtevi korisnika u cilju povećavanja njegovog zadovoljstva (videti 7.2.1 i 8.2.1).

5.3 Politika kvaliteta

Najviše rukovodstvo mora da obezbedi da politika kvaliteta:

- a) odgovara svrsi organizacije;
- b) sadrži opredeljenost da se ispunjavaju zahtevi i da se stalno poboljšava efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom;
- c) daje okvir za utvrđivanje i preispitivanje ciljeva kvaliteta;
- d) bude saopštena i objašnjena svima u organizaciji i
- e) bude preispitivana da bi stalno bila adekvatna.

5.4 Planiranje

5.4.1 Ciljevi kvaliteta

Najviše rukovodstvo mora da obezbedi da se na odgovarajućim funkcijama i nivoima unutar organizacije utvrde ciljevi kvaliteta, uključujući one potrebne za ispunjavanje zahteva za proizvod (videti 7.1 a). Ciljevi kvaliteta moraju da budu merljivi i usklađeni sa politikom kvaliteta.

5.4.2 Planiranje sistema menadžmenta kvalitetom

Najviše rukovodstvo mora da obezbedi da se:

- a) planira sistem menadžmenta kvalitetom, da bi se ispunili zahtevi dati u 4.1, kao i ciljevi kvaliteta i

- b) održava celovitost sistema menadžmenta kvalitetom, kada se planiraju i primenjuju izmene u sistemu menadžmenta kvalitetom.

5.5 Odgovornosti, ovlašćenja i komuniciranje

5.5.1 Odgovornosti i ovlašćenja

Najviše rukovodstvo mora osigurati da se odgovornosti i ovlašćenja definišu i saopšte u organizaciji.

5.5.2 Predstavnik rukovodstva

Najviše rukovodstvo mora da imenuje jednog člana rukovodstva organizacije koji, bez obzira na svoje druge odgovornosti, mora imati odgovornost i ovlašćenje, koja obuhvataju:

- a) obezbeđivanje da se procesi potrebni za sistema menadžmenta kvalitetom utvrđuju, primenjuju i održavaju;
- b) izveštavanje najvišeg rukovodstva o performansama sistema menadžmenta kvalitetom i o svim potrebama za poboljšanjem i
- c) osiguravanje stvaranja svesti o zahtevima korisnika, u celoj organizaciji.

NAPOMENA Odgovornost predstavnika rukovodstva može obuhvatiti i povezivanje sa eksternim stranama po pitanjima, koja se odnose na sistem menadžmenta kvalitetom.

5.5.3 Interno komuniciranje

Najviše rukovodstvo mora da osigura, da se uspostave odgovarajući procesi komuniciranja unutar organizacije i da se ostvaruje komuniciranje, koje se odnosi na efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom.

5.6 Preispitivanje od strane rukovodstva

5.6.1 Opšte odredbe

Najviše rukovodstvo mora da u planiranim intervalima preispituje sistem menadžmenta kvalitetom da bi se obezbedila njegova stalna prikladnost, adekvatnost i efektivnost. Ovo preispitivanje mora da obuhvati procenjivanje mogućnosti za poboljšavanje i potrebu za izmenama u sistemu menadžmenta kvalitetom, uključujući politiku i ciljeve kvaliteta.

Zapisi o preispitivanju od strane rukovodstva moraju se održavati (videti 4.2.4).

5.6.2 Ulazni elementi preispitivanja

Ulazni elementi preispitivanja moraju da sadrže informacije o:

- a) rezultatima provera;
- b) reagovanjima korisnika;
- c) performansama procesa i usaglašenosti proizvoda;
- d) statusu preventivnih i korektivnih mera;
- e) dodatnim merama proisteklim iz prethodnih preispitivanja od strane rukovodstva;
- f) izmenama koje bi mogle uticati na sistem menadžmenta kvalitetom i

g) preporukama za poboljšavanje

5.6.3 Izlazni elementi preispitivanja

Izlazni elementi preispitivanja od strane rukovodstva moraju da sadrže odluke i mere koje se odnose na:

- a) poboljšavanje efektivnosti sistema menadžmenta kvalitetom i njegovih procesa;
- b) poboljšavanje proizvoda u vezi sa zahtevima korisnika i
- c) potrebne resurse.

6 Menadžment resursima

6.1 Obezbeđivanje resursa

Organizacija mora da definiše i obezbedi resurse potrebne za:

- a) primenu i održavanje sistema menadžmenta kvalitetom i stalno poboljšavanje njegove efektivnosti i
- b) povećavanje zadovoljstva korisnika ispunjavanjem njihovih zahteva.

6.2 Ljudski resursi

6.2.1 Opšte odredbe

Osoblje koje obavlja poslove, koji imaju uticaj na usaglašenost sa zahtevima za proizvod, mora da bude kompetentno, na bazi odgovarajućeg obrazovanja, obuke, veštine i iskustva.

Napomena: Osoblje organizacije, koje obavlja bilo koji zadatak u okviru sistema menadžmenta kvalitetom, može uticati direktno ili indirektno na usaglašenost sa zahtevima za proizvod.

6.2.2 Kompetentnost, obuka i svest

Organizacija mora da:

- a) definiše potrebnu kompetentnost osoblja, koje obavlja poslove koji utiču na usaglašenost sa zahtevima za proizvod;
- b) obezbedi, onda kada je primenjivo, obuku ili preduzme druge mere da se dostigne neophodna kompetentnost;
- c) vrednuje efektivnost preduzetih mera;
- d) osigura da zaposleni budu svesni relevantnosti i važnosti svojih aktivnosti i načina na koji oni doprinose ostvarivanju ciljeva kvaliteta i
- e) održava odgovarajuće zapise o obrazovanju, obuci, veštinama i iskustvu (videti 4.2.4).

6.3 Infrastruktura

Organizacija mora da definiše, obezbedi i održava infrastrukturu, potrebnu za postizanje usaglašenosti sa zahtevima za proizvod. Infrastruktura obuhvata, ako je primenljivo:

- a) zgrade, radni prostor i pripadajuću opremu;
- b) procesnu opremu (i hardver i softver) i

c) usluge podrške (kao što su transportne, komunikacijske usluge ili informacijski sistemi).

6.4 Radna sredina

Organizacija mora da utvrdi i obavlja menadžment radnom sredinom, potrebnom da bi se postigla usaglašenost sa zahtevima za proizvod.

Napomena: Termin „radna sredina“ se odnosi na uslove pod kojim se obavlja rad, uključujući fizičke, faktore okruženja i druge faktore (kao što su buka, temperatura, vlažnost, osvetljenost ili vremenski uslovi)

7 Realizacija proizvoda

7.1 Planiranje realizacije proizvoda

Organizacija mora da planira i razvija procese potrebne za realizaciju proizvoda. Planiranje realizacije proizvoda mora da bude usklađeno sa zahtevima ostalih procesa sistema menadžmenta kvalitetom (videti 4.1).

Pri planiranju procesa realizacije proizvoda, organizacija mora da utvrdi, gde je pogodno, sledeće:

- a) ciljeve kvaliteta i zahteve za proizvod;
- b) potrebu za uspostavljanjem procesa i dokumenata, i da se obezbede resursi, specifični za dati proizvod;
- c) zahtevane aktivnosti verifikacije, validacije, praćenja, merenja, kontrolisanja i ispitivanja, koji su specifični za dati proizvod, kao i kriterijume za prihvatanje proizvoda i
- d) zapise, koji su potrebni da bi se obezbedili dokazi o tome, da procesi realizacije i rezultujući proizvod ispunjavaju zahteve (videti 4.2.4).

Izlazni elementi ovog planiranja moraju da budu u formi, koja odgovara načinu rada organizacije.

NAPOMENA 1 Dokument, koji specificira procese sistema menadžmenta kvalitetom (uključujući procese realizacije proizvoda) i resurse, koji se primenjuju na specifičan proizvod, projekat ili ugovor, može se nazvati planom kvaliteta.

NAPOMENA 2 Organizacija može, takođe, da primeni zahteve date u 7.3 za razvoj procesa realizacije proizvoda.

7.2 Procesi koji se odnose na korisnike

7.2.1 Utvrđivanje zahteva koji se odnose na proizvod

Organizacija mora da utvrdi:

- a) zahteve koje je specificirao korisnik, uključujući i zahteve za aktivnosti isporuke i aktivnosti posle isporuke;
- b) zahteve koje korisnik nije iskazao, ali koji su neophodni za specificiranu ili nameravanu upotrebu, kada je poznata;
- c) zahteve zakona i ostalih propisa, koji se primenjuju na proizvod i
- d) sve dodatne zahteve za koje organizacija zaključi da su neophodni.

Napomena: Aktivnosti nakon isporuke obuhvataju, na primer, aktivnosti u garantnom roku, ugovorene obaveze, kao što su usluge održavanja, i dodatne usluge kao što su recikliranje ili konačno odlaganje.

7.2.2 Preispitivanje zahteva koji se odnose na proizvod

Organizacija mora da preispita zahteve koji se odnose na proizvod. Ovo preispitivanje organizacija mora da izvrši pre prihvatanja obaveze da proizvod isporučuje korisniku (npr., dostavljanje ponuda, prihvatanje ugovora ili narudžbina, prihvatanje izmena u ugovorima ili narudžbinama) i mora da osigura:

- a) da zahtevi za proizvod budu definisani;
- b) da se razreše zahtevi iz ugovora ili narudžbine, koji se razlikuju od onih koji su prethodno bili iskazani, i
- c) da organizacija ima mogućnosti da ispuni definisane zahteve.

Moraju se održavati zapisi o rezultatima ovog preispitivanja i merama, koje proističu iz preispitivanja (videti 4.2.4).

Kada korisnik ne daje dokumentovan zahtev, organizacija mora da potvrdi zahteve korisnika pre prihvatanja.

Kada se izmene zahtevi za proizvod, organizacija mora da osigura da odgovarajući dokumenti budu izmenjeni i da je odgovarajuće osoblje upoznato sa izmenjenim zahtevima.

NAPOMENA U nekim slučajevima, kao što su prodaja preko interneta, formalno preispitivanje je nepraktično za svaku narudžbinu. Umesto toga, preispitivanje može obuhvatiti odgovarajuće informacije o proizvodu, kao što su katalogi ili propagandni materijal.

7.2.3 Komuniciranje sa korisnicima

Organizacija mora da utvrđuje i primenjuje efektivna rešenja za komuniciranje sa korisnicima u vezi sa:

- a) informacijama o proizvodu;
- b) upitima, ugovorima ili postupanjem sa narudžbinama, uključujući i izmene i
- c) povratnim informacijama od korisnika, uključujući i njihove žalbe.

7.3 Projektovanje i razvoj

7.3.1 Planiranje projektovanja i razvoja

Organizacija mora da planira projektovanje i razvoj proizvoda i da njima upravlja.

Za vreme planiranja projektovanja i razvoja organizacija mora da utvrdi:

- a) faze projektovanja i razvoja;
- b) odgovarajuće aktivnosti preispitivanja, verifikacije i validacije za svaku fazu projektovanja i razvoja, i
- c) odgovornosti i ovlašćenja za projektovanje i razvoj.

Organizacija mora da rukovodi odnosima između različitih grupa koje su uključene u projektovanje i razvoj, kako bi se obezbedilo efektivno komuniciranje i jasna raspodela odgovornosti.

Izlazni elementi planiranja moraju se, gde to ima smisla, ažurirati u skladu sa napredovanjem projektovanja i razvoja.

Napomena: Preispitivanje, verifikacija i validacija projektovanja i razvoja imaju jasnu svrhu. Oni se mogu sprovesti i o njima voditi zapisi odvojeno ili u bilo kojoj kombinaciji, koja je pogodna za proizvod ili organizaciju.

7.3.2 Ulazni elementi projektovanja i razvoja

Ulazni elementi, koji se odnose na zahteve za proizvod, moraju da se utvrde i o njima moraju da se održavaju zapisi (videti 4.2.4). Ovi ulazni elementi moraju da obuhvate:

- a) zahteve u pogledu funkcionalnosti i performansi;
- b) primenljive zahteve zakona i drugih propisa;
- c) informacije dobijene na osnovu prethodnih sličnih projekata, onda kada je primenljivo, i
- d) ostale zahteve bitne za projektovanje i razvoj.

Mora da se preispituje adekvatnost ulaznih elemenata. Zahtevi moraju biti kompletni, nedvosmisleni i ne smeju biti u suprotnosti jedan sa drugim.

7.3.3 Izlazni elementi projektovanja i razvoja

Izlazni elementi projektovanja i razvoja moraju da budu u obliku pogodnom za verifikaciju u odnosu na ulazne elemente projektovanja i razvoja, i moraju da se odobre pre prihvatanja.

Izlazni elementi projektovanja i razvoja mora da:

- a) ispune ulazne zahteve projektovanja i razvoja;
- b) obezbede odgovarajuće informacije za nabavku, proizvodnju i pružanje usluga;
- c) sadrže ili se pozivaju na kriterijume prihvatanja proizvoda, i
- d) specificiraju karakteristike proizvoda, bitne za njegovo bezbedno i pravilno korišćenje.

Napomena: Informacija o proizvodnji i pružanju usluge mogu da sadrže detalje o očuvanju proizvoda.

7.3.4 Preispitivanje projektovanja i razvoja

U odgovarajućim fazama, mora da se obavlja sistematsko preispitivanje projektovanja i razvoja, u skladu sa planiranim postavkama (videti 7.3.1), da bi se:

- a) vrednovala mogućnost da rezultati projektovanja i razvoja ispunjavaju zahteve i
- b) identifikovali svi problemi i predložile neophodne mere za njihovo rešavanje.

Među učesnicima takvih preispitivanja moraju da budu predstavnici funkcija kojih se tiču faze projektovanja i razvoja, koje se preispituju. Moraju da se održavaju zapisi o rezultatima preispitivanja i o svim neophodnim merama (videti 4.2.4).

7.3.5 Verifikacija projektovanja i razvoja

Verifikacija mora da se obavlja u skladu sa planiranim postavkama (videti 7.3.1), kako bi se obezbedilo da izlazni elementi projektovanja i razvoja ispunjavaju ulazne elemente projektovanja i razvoja. Moraju da se održavaju zapisi o rezultatima verifikacije i o svim neophodnim merama (videti 4.2.4).

7.3.6 Validacija projektovanja i razvoja

Validacija projektovanja i razvoja mora da se obavi u skladu sa planiranim postavkama (videti 7.3.1), da bi se obezbedilo da dobijeni proizvod može da ispuni zahteve za specificiranu primenu ili nameravanu upotrebu, kada su poznate. Kada je izvodljivo, validacija mora da se završi pre isporuke ili primene proizvoda. Moraju se održavati zapisi o rezultatima validacije i o svim neophodnim merama (videti 4.2.4).

7.3.7 Upravljanje izmenama projektovanja i razvoja

Izmene u projektovanju i razvoju moraju da se identifikuju i zapisi o njima održavaju. Ove izmene moraju da se preispituju, verifikuju i validuju, onda kada je primenljivo, i odobre pre primene. Preispitivanje izmena projektovanja i razvoja mora da obuhvata i vrednovanje uticaja izmena na sastavne delove i isporučeni proizvod. Moraju da se održavaju zapisi o rezultatima preispitivanja izmena i o svim neophodnim merama (videti 4.2.4).

7.4 Nabavka

7.4.1 Proces nabavke

Organizacija mora da osigura, da nabavljeni proizvod bude usaglašen sa specificiranim zahtevima za nabavku. Vrsta i obim upravljanja, koje se primenjuje na isporučioce i na proizvod koji se nabavlja, moraju da zavise od uticaja tog proizvoda na naknadnu realizaciju proizvoda ili na krajnji proizvod.

Organizacija mora da vrednuje i bira isporučioce na osnovu njihove sposobnosti da isporučuju proizvod u skladu sa zahtevima organizacije. Moraju da se ustanove kriterijumi za izbor, vrednovanje i ponovno vrednovanje. Moraju da se održavaju zapisi o rezultatima vrednovanja i o svim neophodnim merama, koje proističu iz tog vrednovanja (videti 4.2.4).

7.4.2 Informacije za nabavku

Informacije za nabavku moraju da opišu proizvod koji se nabavlja, uključujući, kada ima smisla:

- a) zahteve za odobravanje proizvoda, postupaka, procesa i opreme;
- b) zahteve za kvalifikacije osoblja i
- c) zahteve za sistem menadžmenta kvalitetom.

Organizacija mora da obezbedi adekvatnost specificiranih zahteva za nabavku pre njihovog saopštavanja isporučiocu.

7.4.3 Verifikacija nabavljenog proizvoda

Organizacija mora da uspostavi i primenjuje aktivnosti kontrolisanja ili druge potrebne aktivnosti, radi obezbeđenja da nabavljeni proizvod ispunjava specificirane zahteve za nabavku.

Kada organizacija ili njen korisnik nameravaju da izvrše verifikaciju u objektu isporučioce, organizacija mora da navede nameravane postavke za verifikaciju i metod odobravanja proizvoda u informacijama za nabavku.

7.5 Proizvodnja i pružanje usluge

7.5.1 Upravljanje proizvodnjom i pružanjem usluge

Organizacija mora da planira i obavlja proizvodnju i pružanje usluga u uslovima kojima upravlja. Uslovi, kojima se upravlja, moraju da obuhvataju, ako je primenljivo:

- a) raspoloživost informacija, koje opisuju karakteristike proizvoda;
- b) raspoloživost radnih uputstava, gde je neophodno;
- c) korišćenje odgovarajuće opreme;
- d) raspoloživost i korišćenje opreme za praćenje i merenje;

- e) primenu praćenja i merenja i
- f) primenu aktivnosti prihvatanja proizvoda, isporuke i aktivnosti posle isporuke.

7.5.2 Validacija procesa proizvodnje i pružanja usluge

Organizacija mora da izvrši validaciju svih procesa za proizvodnju i pružanje usluga, gde rezultujući izlazni elementi ne mogu biti verifikovani naknadnim praćenjem ili merenjem i, kao posledica, nedostaci postaju vidljivi tek pošto je proizvod u upotrebi ili pošto se usluga pruži.

Validacija mora pokazati sposobnost ovih procesa da postižu planirane rezultate.

Organizacija mora da utvrdi postavke za ove procese, uključujući, onda kada je primenljivo:

- a) definisane kriterijume za preispitivanje i odobrenje procesa;
- b) odobrenje opreme i kvalifikacije osoblja;
- c) korišćenje posebnih metoda i procedura;
- d) zahteve za zapise (videti 4.2.4) i
- e) ponovnu validaciju.

7.5.3 Identifikacija i sledljivost

Kada ima smisla, organizacija mora da identifikuje proizvod na odgovarajući način kroz celokupnu realizaciju proizvoda.

Organizacija mora da identifikuje status proizvoda u odnosu na zahteve praćenja kroz celokupnu realizaciju proizvoda.

Tamo gde sledljivost predstavlja zahtev, organizacija mora upravljati jedinstvenom identifikacijom proizvoda i o njoj održavati zapise (videti 4.2.4).

NAPOMENA U nekim industrijskim oblastima, menadžment konfiguracijom predstavlja način pomoću kojeg se održavaju identifikacija i sledljivost.

7.5.4 Imovina korisnika

Organizacija mora pažljivo da postupa sa imovinom korisnika, dok njome upravlja ili je koristi. Organizacija mora da identifikuje, verifikuje, zaštiti i obezbedi imovinu korisnika, koja je data za korišćenje ili ugradnju u proizvod. Ako se bilo koja imovina korisnika izgubi, ošteti ili ako se na neki drugi način utvrdi da je nepogodna za korišćenje, organizacija o ovome mora da obavesti korisnika i da o tome održava zapise (videti 4.2.4).

NAPOMENA Imovina korisnika može da obuhvati intelektualnu svojinu i lične podatke.

7.5.5 Očuvanje proizvoda

Organizacija mora da očuva proizvod u toku realizacije internih procesa i isporuke do planiranog odredišta, da bi održala usaglašenost sa zahtevima. Ako je primenljivo, očuvanje mora da obuhvati identifikaciju, rukovanje, pakovanje, skladištenje i zaštitu. Očuvanje se mora takođe primeniti i na sastavne delove proizvoda.

7.6 Upravljanje opremom za praćenje i merenje

Organizacija mora da utvrdi koja praćenja i merenja mora da preduzme, kao i koja je oprema za praćenje i merenje neophodna, da bi obezbedila dokaze o usaglašenosti proizvoda sa određenim zahtevima (videti 7.2.1).

Organizacija mora da uspostavi procese, koji obezbeđuju da praćenje i merenje mogu da se izvrše i da se izvršavaju na način koji je usklađen sa zahtevima za praćenje i merenje.

Kada je potrebno osigurati validne rezultate, oprema za merenje mora:

- a) da se etalonira ili verifikuje, ili i jedno i drugo, u specificiranim intervalima ili pre upotrebe, etalonima sledljivim do međunarodnih ili nacionalnih etalona; ako takvi etaloni ne postoje, mora da postoji zapis o osnovi, koja se koristi za etaloniranje ili verifikaciju (videti 4.2.4);
- b) da se podešava ili ponovo podešava, ako je potrebno;
- c) da ima identifikaciju, iz koje se utvrđuje njen status etaloniranja;
- d) da se zaštititi od podešavanja koja bi rezultat merenja učinila pogrešnim i
- e) da se zaštititi od oštećenja ili kvara u toku rukovanja, održavanja i skladištenja.

Dodatno, kada se utvrdi da oprema nije usaglašena sa zahtevima, organizacija mora da oceni validnost prethodnih rezultata merenja i o tome sačini zapis. Organizacija mora da preduzme odgovarajuću meru za tu opremu i za svaki proizvod, na koji je to imalo uticaja.

Zapisi o rezultatima etaloniranja i verifikacije moraju se održavati (videti 4.2.4).

Kada se za praćenje i merenje specificiranih zahteva koristi kompjuterski softver, mora da se potvrdi njegova sposobnost da zadovolji planiranu primenu. Ovo se mora učiniti pre početne upotrebe i ponovo da se potvrdi, ako je potrebno.

NAPOMENA Potvrđivanje sposobnosti kompjuterskog softvera da zadovolji nameravanu upotrebu obično obuhvata njegovu verifikaciju i menadžment konfiguracijom, da bi se održala njegova pogodnost za upotrebu.

8 Merenja, analize i poboljšavanja

8.1 Opšte odredbe

Organizacija mora da planira i sprovodi procese praćenja, merenja, analize i poboljšavanja, koji su potrebni da se:

- a) pokaže usaglašenost sa zahtevima za proizvod;
- b) osigura usaglašenost sistema menadžmenta kvalitetom i
- c) stalno poboljšava efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom.

Ovo mora da obuhvati utvrđivanje primenljivih metoda, uključujući statističke tehnike i obim njihovog korišćenja.

8.2 Praćenje i merenje

8.2.1 Zadovoljstvo korisnika

Kao jedno od merenja performansi sistema menadžmenta kvalitetom, organizacija mora da prati informacije o zapažanju korisnika o tome, u kojoj meri je ispunila njegove zahteve. Moraju da se utvrde metode za dobijanje i korišćenje ovih informacija.

Napomena: Informacije o zapažanju korisnika mogu da obuhvate dobijanje ulaznih elemenata iz izvora kao što su: istraživanje zadovoljstva korisnika, podaci korisnika o kvalitetu isporučenog proizvoda, istraživanje mišljenja potrošača, analiza izgubljenog posla, pohvale, reklamacije u garantnom roku i izveštaji prodavaca.

8.2.2 Interna provera

Organizacija mora da sprovodi interne provere u planiranim intervalima, da bi utvrdila da li je sistem menadžmenta kvalitetom:

- a) usaglašen sa planiranim postavkama (videti 7.1), sa zahtevima ovog međunarodnog standarda i sa zahtevima sistema menadžmenta kvalitetom, koji je uspostavila organizacija i
- b) efektivno primenjen i održavan.

Program provere mora da se planira, uzimajući u obzir status i važnost procesa i oblasti koje se proveravaju, kao i rezultate prethodnih provera. Moraju da se definišu kriterijumi provere, predmet i područje primene, učestalost i metode. Izbor proveravača i izvođenje provera moraju da osiguraju objektivnost i nepristrasnost procesa provere. Proveravači ne smeju da proveravaju svoj sopstveni rad.

Mora da se uspostavi dokumentovana procedura radi definisanja odgovornosti i zahteva za planiranje i izvođenje provera, uspostavljanje zapisa i za izveštavanje.

Zapisi o proverama i njihovim rezultatima moraju se održavati (videti 4.2.4)

Rukovodstvo odgovorno za oblast koja se proverava, mora da osigura da se preduzmu sve neophodne korekcije i korektivne mere, bez nepotrebnog odlaganja, za otklanjanje utvrđenih neusaglašenosti i njihovih uzroka.

Naknadne aktivnosti moraju da obuhvate i verifikaciju preduzetih mera i izveštavanje o rezultatima verifikacije (videti 8.5.2).

NAPOMENA Videti ISO 19011 za smernice.

8.2.3 Praćenje i merenje procesa

Organizacija mora da primenjuje odgovarajuće metode za praćenje i, onda kada je primenljivo, merenje performansi procesa sistema menadžmenta kvalitetom. Ove metode moraju da pokažu sposobnost procesa da postigne planirane rezultate. Kada se planirani rezultati ne postignu, moraju da se preduzmu korekcije i korektivne mere, ako je primereno.

Napomena: Savetuje se organizaciji da, prilikom utvrđivanja pogodnih metoda, razmotri vrstu i nivo praćenja i merenja koji odgovaraju svakom njenom procesu, u odnosu na njihov uticaj na usaglašenost, sa zahtevima za proizvod i efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom.

8.2.4 Praćenje i merenje proizvoda

Organizacija mora da prati i meri karakteristike proizvoda, da bi verifikovala da su ispunjeni zahtevi za proizvod. Ovo mora da se izvršava u odgovarajućim fazama procesa realizacije proizvoda, u skladu sa planiranim postavkama (videti 7.1). Dokaz o usaglašenosti sa kriterijumima za prihvatanje mora se održavati.

Iz zapisa se mora videti koja-e osoba-e je-su ovlašćena-e za odobrenje isporuke proizvoda korisniku (videti 4.2.4).

Odobrenje isporuke proizvoda i usluge korisniku ne smeju da se obave sve dok se na zadovoljavajući način ne završe planirane postavke (videti 7.1), osim ukoliko nije drugačije odobreno od nadležnog organa i, onda kada je primenljivo, od korisnika.

8.3 Upravljanje neusaglašenim proizvodom

Organizacija mora da obezbedi, da proizvod, koji nije usaglašen sa zahtevima za proizvod, bude identifikovan i da se njime upravlja, kako bi se sprečila neželjena upotreba ili isporuka. Upravljanje, kao i odgovornosti i ovlašćenja u vezi sa tim, za postupanje sa neusaglašenim proizvodom, moraju da se definišu u dokumentovanoj proceduri.

Onda kada je primenljivo, organizacija mora da postupa sa neusaglašenim proizvodom na jedan ili više sledećih načina:

- a) preduzimanjem mera za otklanjanje utvrđene neusaglašenosti;
- b) odobravanjem njegovog korišćenja, puštanja ili prihvatanja na osnovu naknadne dozvole za odstupanje od nadležnog organa i, onda kada je primenljivo, od korisnika
- c) preduzimanjem mera za sprečavanje njegove originalno planirane upotrebe ili primene i
- d) preduzimanjem mera, koje odgovaraju posledicama ili mogućim posledicama neusaglašenosti, kada se neusaglašen proizvod otkrije posle isporuke ili pošto je upotrebljen.

Kada se neusaglašen proizvod popravi, on se mora podvrgnuti ponovnoj verifikaciji, da bi se pokazala usaglašenost sa zahtevima.

Moraju se održavati zapisi o prirodi neusaglašenosti i o svim naknadno preduzetim merama, uključujući naknadne dozvole za odstupanja (videti 4.2.4).

8.4 Analiza podataka

Organizacija mora da utvrđuje, prikuplja i analizira odgovarajuće podatke da bi pokazala pogodnost i efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom i da bi vrednovala gde se mogu učiniti stalna poboljšavanja efektivnosti sistema menadžmenta kvalitetom. To mora da obuhvati podatke, dobijene kao rezultat praćenja i merenja i iz drugih odgovarajućih izvora.

Analiza podataka mora obezbediti informacije u vezi sa:

- a) zadovoljstvom korisnika (videti 8.2.1);
- b) usaglašenošću sa zahtevima korisnika (videti 8.2.4);
- c) karakteristikama i trendovima procesa i proizvoda, uključujući mogućnosti za preventivne mere (videti 8.2.3 i 8.2.4); i
- d) isporučiocima (videti 7.4.).

8.5 Poboljšavanje

8.5.1 Stalno poboljšavanje

Organizacija mora stalno da poboljšava efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom, korišćenjem politike kvaliteta, ciljeva kvaliteta, rezultata provera, analize podataka, korektivnih i preventivnih mera i preispitivanja od strane rukovodstva.

8.5.2 Korektivne mere

Organizacija mora da preduzima mere za otklanjanje uzroka neusaglašenosti, da bi se sprečilo njihovo ponavljanje. Korektivne mere moraju da odgovaraju posledicama nastalih neusaglašenosti.

Mora da se uspostavi dokumentovana procedura, kojom se definišu zahtevi za:

- a) preispitivanje neusaglašenosti (uključujući prigovore korisnika);
- b) utvrđivanje uzroka neusaglašenosti;
- c) vrednovanje potrebe za merama, koje će osigurati da se neusaglašenosti ne ponove;
- d) definisanje i primenu neophodnih mera;
- e) zapise o rezultatima preduzetih mera (videti 4.2.4) i
- f) preispitivanje efektivnosti preduzetih korektivnih mera.

8.5.3 Preventivne mere

Organizacija mora da preduzima mere za otklanjanje uzroka potencijalnih neusaglašenosti, kako bi se sprečilo njihovo pojavljivanje. Preventivne mere moraju da odgovaraju posledicama potencijalnih problema.

Mora da se uspostavi dokumentovana procedura za definisanje zahteva za:

- a) utvrđivanje potencijalnih neusaglašenosti i njihovih uzroka;
- b) vrednovanje potrebe za merama, da bi se sprečilo pojavljivanje neusaglašenosti;
- c) utvrđivanje i primenu potrebnih mera;
- d) zapise o rezultatima preduzetih mera (videti 4.2.4) i
- e) preispitivanje efektivnosti preduzetih preventivnih mera.

Prilog A
(Informativno)

Veza između ISO 9001:2008 i ISO 14001:2004

Tabela A.1- Veza između ISO 9001:2008 i ISO 14001:2004

ISO 9001:2008		ISO 14001:2004	
Predgovor (samo naslov)			Predgovor
Opšte	0.1		
Procesni pristup	0.2		
Veza sa standardom ISO 9004	0.3		
Kompatibilnost sa ostalim sistemima menadžmenta	0.4		
Predmet i područje primene	1	1	Predmet i područje primene
Opšte odredbe	1.1		
Primena	1.2		
Veza sa drugim dokumentima	2	2	Veza sa drugim standardima
Termini i definicije	3	3	Termini i definicije
Sistem menadžmenta kvalitetom - ZAHTEVI	4	4	Sistem menadžmenta životnom sredinom - ZAHTEVI (samo naslov)
Opšti zahtevi	4.1	4.1	Opšti zahtevi
Zahtevi koji se odnose na dokumentaciju	4.2		
Opšte odredbe	4.2.1	4.4.4	Dokumentacija
Poslovnik o kvalitetu	4.2.2		
Upravljanje dokumentima	4.2.3	4.4.5	Upravljanje dokumentima
Upravljanje zapisima	4.2.4	4.5.4	Upravljanje zapisima
Odgovornost rukovodstva	5		
Obaveze i delovanje rukovodstva	5.1	4.2 4.4.1	Politika zaštite životne sredine Resursi, uloge, odgovornosti i ovlašćenja
Usredsređenost na korisnika	5.2	4.3.1 4.3.2 4.6	Aspekti životne sredine Zakonski i drugi zahtevi Preispitivanje od strane rukovodstva
Politika kvaliteta	5.3	4.2	Politika zaštite životne sredine
Planiranje (samo naslov)	5.4	4.3	Planiranje (samo naslov)
Ciljevi kvaliteta	5.4.1	4.3.3	Opšti i posebni ciljevi i programi
Planiranje sistema menadžmenta kvalitetom	5.4.2	4.3.3	Opšti i posebni ciljevi i programi
Odgovornosti, ovlašćenja i komuniciranje	5.5		
Odgovornosti i ovlašćenja	5.5.1	4.1 4.4.1	Opšti zahtevi Resursi, uloge, odgovornosti i ovlašćenja
Predstavnik rukovodstva	5.5.2	4.4.1	Resursi, uloge, odgovornosti i ovlašćenja
Interno komuniciranje	5.5.3	4.4.3	Komunikacija
Preispitivanje od strane rukovodstva (samo naslov)	5.6	4.6	Preispitivanje koje obavlja rukovodstvo
Opšte odredbe	5.6.1	4.6	Preispitivanje koje obavlja rukovodstvo
Ulazni elementi preispitivanja	5.6.2	4.6	Preispitivanje koje obavlja rukovodstvo
Izlazni elementi preispitivanja	5.6.3	4.6	Preispitivanje koje obavlja rukovodstvo
Menadžment resursima (samo naslov)	6		
Obezbeđivanje resursa	6.1	4.4.1	Resursi, zadaci, odgovornosti i ovlašćenja
Ljudski resursi (samo naslov)	6.2		
Opšte odredbe	6.2.1	4.4.2	Kompetentnost, obuka i svest
Oposobljenost, obuka i svest	6.2.2	4.4.2	Kompetentnost, obuka i svest
Infrastruktura	6.3	4.4.1	Resursi, zadaci, odgovornosti i ovlašćenja
Radna sredina	6.4	4.4.1	Resursi, zadaci, odgovornosti i ovlašćenja
Realizacija proizvoda	7	4.4	Uvođenje i sprovođenje (samo naslov)
Planiranje realizacije proizvoda	7.1	4.4.6	Kontrola nad operacijama

ISO 9001:2008		ISO 14001:2004	
Procesi koji se odnose na korisnika	7.2		
Utvrđivanje zahteva koji se odnose na proizvod	7.2.1	4.3.1 4.3.2 4.4.6	Aspekti životne sredine Zakonski i drugi zahtevi Kontrola nad operacijama
Preispitivanje zahteva koji se odnose na proizvod	7.2.2	4.3.1 4.4.6	Aspekti životne sredine Kontrola nad operacijama
Komuniciranje sa korisnikom	7.2.3	4.4.3	Komunikacija
Projektovanje i razvoj	7.3		
Planiranje projektovanja i razvoja	7.3.1	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Ulazni elementi projektovanja i razvoja	7.3.2	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Izlazni elementi projektovanja i razvoja	7.3.3	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Preispitivanje projektovanja i razvoja	7.3.4	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Verifikacija projektovanja i razvoja	7.3.5	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Validacija projektovanja i razvoja	7.3.6	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Upravljanje izmenama projektovanja i razvoja	7.3.7	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Nabavka	7.4		
Proces nabavke	7.4.1	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Informacije o nabavci	7.4.2	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Verifikacija proizvoda koji se nabavlja	7.4.3	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Proizvodnja i servisiranje	7.5		
Upravljanje proizvodnjom i pružanjem usluga	7.5.1	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Validacija procesa proizvodnje i pružanja usluga	7.5.2	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Identifikacija i sledljivost	7.5.3		
Imovina korisnika	7.5.4		
Očuvanje proizvoda	7.5.5	4.4.6	Kontrola nad operacijama
Upravljanje opremom za praćenje i merenje	7.6	4.5.1	Monitoring i merenje
Merenje, analize i poboljšavanja (samo naslov)	8	4.5	Proveravanje (samo naslov)
Opšte odredbe	8.1	4.5.1	Monitoring i merenje
Praćenje i merenja	8.2		
Zadovoljstvo korisnika	8.2.1		
Interna provera	8.2.2	4.5.5	Interna provera
Praćenja i merenja procesa	8.2.3	4.5.1 4.5.2	Monitoring i merenje Vrednovanje usaglašenosti
Praćenje i merenje proizvoda	8.2.4	4.5.1 4.5.2	Monitoring i merenje Vrednovanje usaglašenosti
Upravljanje neusaglašenim proizvodom	8.3	4.4.7 4.5.3	Spremnost za reagovanje u slučaju opasnosti Neusaglašenost , korektivne i preventivne mere
Analiza podataka	8.4	4.5.1	Monitoring i merenje
Poboljšavanje	8.5		
Stalno poboljšavanje	8.5.1	4.2 4.3.3 4.6	Politika zaštite životne sredine Opšti i posebni ciljevi i program(i) Preispitivanje koje obavlja rukovodstvo
Korektivne mere	8.5.2	4.5.3	Neusaglašenost , korektivne i preventivne mere
Preventivne mere	8.5.3	4.5.3	Neusaglašenost , korektivne i preventivne mere

Tabela A.2- Veza između ISO 14001:2004 i ISO 9001:2008

ISO 14001:2004		ISO 9001:2008	
Predgovor		0.1 0.2 0.3 0.4	Predgovor Opšte odredbe Procesni pristup Veza sa standardom ISO 9004 Kompatibilnost sa ostalim sistemima menadžmenta
Predmet i područje primene	1	1 1.1 1.2	Predmet i područje primene Opšte odredbe Primena
Veza sa drugim standardima	2	2	Veza sa drugim dokumentima
Termini i definicije	3	3	Termini i definicije
Sistem menadžmenta životnom sredinom - ZAHTEVI (samo naslov)	4	4	Sistem menadžmenta kvalitetom – ZAHTEVI (samo naslov)
Opšti zahtevi	4.1	4.1 5.5 5.5.1	Opšti zahtevi Odgovornosti, ovlašćenja i komuniciranje (samo naslov) Odgovornosti i ovlašćenja
Politika zaštite životne sredine	4.2	5.1 5.3 8.5.1	Obaveze i delovanje rukovodstva Politika kvaliteta Stalno poboljšavanje
Planiranje (samo naslov)	4.3	5.4	Planiranje (samo naslov)
Aspekti životne sredine	4.3.1	5.2 7.2.1 7.2.2	Usredsređenost na korisnika Utvrdjivanje zahteva koji se odnose na proizvod Preispitivanje zahteva koji se odnose na proizvod
Zakonski i drugi zahtevi	4.3.2	5.2 7.2.1	Usredsređenost na korisnika Utvrdjivanje zahteva koji se odnose na proizvod
Opšti i posebni ciljevi i program(i)	4.3.3	5.4.1 5.4.2 8.5.1	Ciljevi kvaliteta Planiranje sistema menadžmenta kvalitetom Stalno poboljšavanje
Programi upravljanja zaštitom životne sredine	4.3.4	5.4.2 8.5.1	Planiranje sistema menadžmenta kvalitetom Stalno poboljšavanje
Uvođenje i sprovođenje	4.4	7	Realizacija proizvoda (samo naslov)
Resursi, uloge, odgovornosti i ovlašćenja	4.4.1	5.1 5.5.1 5.5.2 6.1 6.3	Obaveze i delovanje rukovodstva Odgovornosti i ovlašćenja Predstavnik rukovodstva Obezbeđivanje resursa Infrastruktura
Kompetentnost, obuka i svest	4.4.2	6.2.1 6.2.2	(Ljudski resursi) Opšte odredbe Osposobljenost, obuka i svest
Komunikacija	4.4.3	5.5.3 7.2.3	Interno komuniciranje Komuniciranje sa korisnikom
Dokumentacija	4.4.4	4.2.1	(Zahtevi koji se odnose na dokumentaciju) Opšte odredbe
Kontrola dokumenata	4.4.5	4.2.3	Upravljanje dokumentima
Kontrola nad operacijama	4.4.6	7.1 7.2 7.2.1 7.2.2	Planiranje realizacije proizvoda Procesi koji se odnose na korisnike (samo naslov) Utvrdjivanje zahteva koji se odnose na proizvod Preispitivanje zahteva koji se odnose na

ISO 14001:2004		ISO 9001:2008	
		7.3.1	proizvod
		7.3.2	Planiranje projektovanja i razvoja
		7.3.3	Ulazni elementi projektovanja i razvoja
		7.3.4	Izlazni elementi projektovanja i razvoja
		7.3.5	Preispitivanje projektovanja i razvoja
		7.3.6	Verifikacija projektovanja i razvoja
		7.3.7	Validacija projektovanja i razvoja
		7.4.1	Upravljanje izmenama projektovanja i razvoja
		7.4.2	Proces nabavke
		7.4.3	Informacije o nabavci
		7.5	Verifikacija proizvoda koji se nabavlja
		7.5.1	Proizvodnja i pružanje usluga (samo naslov)
		7.5.2	Upravljanje proizvodnjom i pružanje usluga
		7.5.5	Validacija procesa proizvodnje i pružanja usluga
			Očuvanje proizvoda
Spremnost za reagovanje u slučaju opasnosti	4.4.7	8.3	Upravljanje neusaglašenim proizvodom
Proveravanje (samo naslov)	4.5	8	Merenja, analize i poboljšavanja (samo naslov)
Monitoring i merenje	4.5.1	7.6	Upravljanje opremom za praćenje i merenje
		8.1	(Merenja, analize i poboljšavanja) Opšte
		8.2.3	odredbe
		8.2.4	Praćenje i merenje procesa
		8.4	Praćenje i merenje proizvoda
			Analiza podataka
Vrednovanje usaglašenosti	4.5.2	8.2.3	Praćenje i merenje procesa
		8.2.4	Praćenje i merenje proizvoda
Neusaglašenosti, korektivne i preventivne mere	4.5.3	8.3	Upravljanje neusaglašenim proizvodom
		8.4	Analiza podataka
		8.5.2	Korektivne mere
		8.5.3	Preventivne mere
Upravljanje zapisima	4.5.4	4.2.4	Upravljanje zapisima
Interna provera	4.5.5	8.2.2	Interna provera
Preispitivanje koje obavlja rukovodstvo	4.6	5.1	Obaveze i delovanje rukovodstva
		5.6	Preispitivanje od strane rukovodstva
		5.6.1	Opšte odredbe
		5.6.2	Ulazni elementi preispitivanja
		5.6.3	Izlazni elementi preispitivanja
		8.5.1	Stalno poboljšavanje

Prilog B

(informativan)

Razlike između standarda ISO 9001:2000 i standarda ISO 9001:2008

Tabela B.1 - Razlike između standarda ISO 9001:2000 i standarda ISO 9001:2008

Broj tačke ISO 9001:2000	Paragraf / Slika / Tabela / napomena	Dodatak (A) ili Brisanje (D)	Izmenjen tekst
Predgovor	Paragraf 2	D+A	Nacrti međunarodnih standarda se izrađuju u skladu sa pravilima datim u ISO/IEC direktivama, ~~deo 3 deo 2.~~
Predgovor	Paragraf 3, rečenica 1	A	<u>Glavni zadatak tehničkih komiteta je da pripremaju međunarodne standarde.</u>
Predgovor	Paragraf 4, rečenica 1	D+A	Skreće se pažnja na mogućnost da neki delovi ovog <u>dokumenta</u> mogu biti predmet zaštite patentnih prava.
Predgovor	Paragraf 5	D	~~Međunarodni standarda~~ ISO 9001 pripremio je Tehnički komitet ISO/TC 176, <i>Menadžment kvalitetom i obezbeđenje kvaliteta</i> , potkomitet SC 2, <i>Sistemi kvaliteta</i> .
Predgovor	Paragraf 6	D	~~Ovo treće izdanje standarda ISO 9001 ukida i zamenjuje drugo izdanje (ISO 9001:1994), zajedno sa ISO 9002:1994 i ISO 9003:1994. Ovo izdanje čini tehničku reviziju ovih dokumenata. One organizacije, koje su do sada koristile ISO 9002:1994 i ISO 9003:1994, mogu koristiti ovaj međunarodni standard izostavljajući određene zahteve, u skladu sa odeljkom 1.2.~~
		A	<u>Ovo četvrto izdanje ukida i zamenjuje treće izdanje (ISO 9001:2000), koje je izmenjeno da pojasni tekst i poveća usaglašenost sa ISO 14001:2004.</u>
Predgovor	Paragraf 7	D	~~Naslov ISO 9001 revidiran je u ovom izdanju i više ne obuhvata termin "obezbeđenje kvaliteta". Ovo odražava činjenicu da zahtevi za sistem menadžmenta kvalitetom, specifikirani u ovom izdanju ISO 9001, uz obezbeđenje kvaliteta proizvoda imaju za cilj i povećavanje zadovoljenja korisnika.~~
Predgovor	Paragraf 8	D	~~Prilozi A i B ovog međunarodnog standarda dati su samo radi informacije.~~
Predgovor	Novi paragraf 7	A	<u>Detalji o izmenama između trećeg i četvrtog izdanja su dati u prilogu B.</u>
0.1	Paragraf 1, rečenica 2	D	~~Projektovanje i realizacija sistema menadžmenta kvalitetom u organizaciji zavise od raznih potreba, datih ciljeva, proizvoda koji se isporučuju, procesa koji se koriste i veličine i strukture same organizacije.~~
		A	Na projektovanje i primenu sistema menadžmenta kvalitetom u organizaciji utiču: a) okruženje organizacije, izmene u tom okruženju, ili rizici povezani sa tim okruženjem b) njene razne potrebe, c) njeni posebni ciljevi, d) proizvodi koji se isporučuju, e) procesi koje primenjuje, f) njena veličina i organizaciona struktura.
	rečenica 3	Novi oaragraf a	Ovaj međunarodni standard nema za cilj da nametne uniformnost u strukturi sistema menadžmenta kvalitetom, niti uniformnost dokumentacije.

Broj tačke ISO 9001:2000	Paragraf / Slika / Tabela / napomena	Dodatak (A) ili Brisanje (D)	Izmenjen tekst
0.1	Paragraf 4	A	Ovaj međunarodni standard mogu koristiti interne ili eksterne zainteresovane strane, uključujući sertifikaciona tela za ocenjivanje sposobnosti organizacije da ispunjava zahteve korisnika, zahteve <u>zakona</u> i drugih propisa i drugih normativnih dokumenata, <u>primenljivih na proizvod</u> i zahteve same organizacije.
0.2	Paragraf 2	D+A	Da bi jedna organizacija efektivno funkcionisala, ona mora da ~~identifikuje~~ <u>utvrdi</u> brojne povezane aktivnosti i da obavlja menadžment njima. Aktivnost ili <u>grupa aktivnosti</u> , koja koristi resurse, i kojima se upravlja, u cilju da se omogući transformacija ulaznih u izlazne elemente, može se smatrati procesom.
0.2	Paragraf 3	A	Primena sistema procesa unutar organizacije, zajedno sa identifikacijom i međusobnim delovanjem ovih procesa, kao i menadžment njima, <u>da se dobiju željeni rezultati</u> , može se nazvati "procesnim pristupom."
0.3	Paragraf 1	D+A	~~Sadašnja izdanja Standardi ISO 9001 i ISO 9004 su pripremljena su kao konzistentan par standarda sistema menadžmenta kvalitetom, projektovani da budu komplementarni jedan sa drugim, ali se mogu koristiti i nezavisno. Mada ova dva međunarodna standarda imaju različite predmete i područja primene, strukture su im slične, da bi se olakšala njihova primena kao konzistentnog para.~~
0.3	Paragraf 1	D+A	U momentu izdavanja ovog međunarodnog standarda ISO 9004 se nalazio u reviziji. Revidovani standard ISO 9004 će pružiti uputstvo rukovodstvu bilo koje organizacije za dostizanje održivog uspeha u složenom, zahtevnom i stalno promenljivom okruženju. Standard ISO 9004 pruža širi pogled na sistem menadžmenta kvalitetom, nego standard ISO 9001. On upućuje na potrebe i očekivanja svih zainteresovanih strana i njihovo zadovoljstvo sistematskim i stalnim poboljšavanjem performansi organizacije. Međutim, on nije predviđen za sertifikaciju ili ugovaranje.
0.4	Paragraf 1	D+A	~~Ovaj međunarodni standard povezan je sa standardom ISO 14001:1996, da bi se povećala kompatibilnost ova dva standarda za dobrobit svih korisnika. Tokom izrade ovog međunarodnog standarda pažnja je data odredbama standarda ISO 14001:2004 da bi se povećala kompatibilnost između ova dva standarda za dobrobit svih korisnika. U prilogu A prikazana je veza između standarda ISO 9001:2008 i ISO 14001:2004.~~
1.1	Nabrajanje a) Nabrajanje b) Napomena Napomena Nova Napomena 2	A A D A	a) treba da pokaže svoju sposobnost da isporučuje proizvod, koji dosledno ispunjava zahteve korisnika i <u>zakona</u> i ostalih propisa, koji se na njih odnose, i b) ima za cilj da poveća zadovoljenje korisnika efektivnom primenom sistema, uključujući procese stalnog poboljšavanja sistema, kao i dokazivanje usaglašenosti sa zahtevima korisnika i <u>zakona</u> i ostalih propisa, koji se na njih odnose i Napomena ovom međunarodnom standardu, termin »proizvod« se primenjuje Samo na 'roizvod koji je namenjen korisniku ili ga on zahteva <u>NAPOMENA 1 U ovom međunarodnom standardu, termin "proizvod" se primenjuje samo na:</u> <u>a) proizvod koji je namenjen korisniku ili ga on zahteva,</u> <u>b) svaki predviđeni izlazni element iz procesa realizacije proizvoda.</u> <u>NAPOMENA 2 Zahtevi zakona i ostalih propisa mogu se izraziti kao zakonski zahtevi.</u>
1.2	Paragraf 3	A	Ako postoje izostavljanja, izjave o usaglašenosti sa ovim međunarodim standardom ne mogu se prihvatiti, osim ako su ova izostavljanja u okviru zahteva iz tačke 7 i ako ne utiču na sposobnost organizacije ili na njenu odgovornost, da obezbeđuje proizvod koji ispunjava zahteve korisnika i <u>zakona</u> i propisa, koji se na njih odnose.

Broj tačke ISO 9001:2000	Paragraf / Slika / Tabela / napomena	Dodatak (A) ili Brisanje (D)	Izmenjen tekst
2	Paragraf 1	D+A A D+A	~~Sledeći normativni dokumenat sadrži odredbe koje, pozivanjem u ovom tekstu, sačinjavaju odredbe ovog međunarodnog standarda. Za datirano pozivanje ne primenjuju se naknadne izmene, niti revizije bilo koje od ovih publikacija. Međutim, preporučuje se ugovornim stranama u ugovorima, zasnovanim na ovom međunarodnom standardu, da ispitaju mogućnost primene najnovijeg izdanja dole navedenog standarda. Za nedatirana pozivanja primenjuje se poslednje izdanje dokumenta, na koji je izvršeno pozivanje. Članice organizacija ISO i IEC održavaju registre važećih međunarodnih standarda.~~ <u>Sledeća normativna dokumenta su neophodna za primenu ovog dokumenta. Za datirano pozivanje primenjuju se samo citirana izdanja. Za nedatirana pozivanja primenjuje se poslednje izdanje dokumenta (uključujući sve njegove izmene).</u> ISO 9000:2000 2005. <i>Sistemi menadžmenta kvalitetom - Osnove i rečnik</i>
3	Paragraf 1	D+A	Za svrhe ovog dokumenta međunarodnog standarda koriste se definicije sadržane u standardu ISO 9000:2005.
3	Paragraf 2,3	D	~~Sledeći termini, koji se koriste u ovom izdanju ISO 9001 za opisivanje lanca isporuke, promenjeni su, da bi odrazili aktuelni rečnik koji se koristi:~~ ~~isporučilac → organizacija → korisnik~~ Termin "isporučilac", korišćen u standardu ISO 9001:1994, zamenjen je terminom "organizacija" i odnosi se na organizacionu celinu na koju se primenjuje ovaj međunarodni standard. Takođe, termin "podugovarač" sada je zamenjen terminom "isporučilac".
4.1	Nabrajanje a)	D+A	a) ~~identifikuje~~ <u>utvrđi</u> procese neophodne za sistem menadžmenta kvalitetom i da ih primenjuje u celoj organizaciji (videti 1.2);
4.1	Nabrajanje e)	A	g) prati, meri, <u>onda kada je primenljivo</u> , i analizira ove procese i
4.1	Paragraf 4	D+A	Kada organizacija odluči da neki svoj proces, koji utiče na usaglašenost proizvoda sa zahtevima, obavlja eksterno kao "autsors", ona mora da osigura upravljanje takvim procesima. <u>Vrsta i nivo upravljanja takvim procesima mora da bude definisana u okviru sistema menadžmenta kvalitetom.</u>
4.1	Napomena 1	D+A	NAPOMENA 1 Navedeni procesi, neophodni za sistem menadžmenta kvalitetom, <u>treba</u> da obuhvate procese za aktivnosti menadžmenta, obezbeđenje resursa, realizaciju proizvoda, merenje, <u>analize i poboljšavanja.</u>
4.1	Nova napomena 2 i 3	A	NAPOMENA 2 Proces iz "autsorsa" je proces, koji je potreban <u>organizaciji za njen sistem menadžmenta kvalitetom i koji je organizacija izabrala da ga obavlja eksterna strana.</u> NAPOMENA 3 Obezbeđenje upravljanja nad procesima iz "autsorsa" <u>ne oslobađa organizaciju odgovornosti za usaglašenost prema svim korisnicima, zahtevima zakona i ostalih propisa. Na vrstu i nivo upravljanja koje se primenjuje na procese iz „autsorsa“ utiču mnogi faktori, kao što su:</u> <u>a) mogući uticaj procesa iz „autsorsa“ na sposobnost organizacije da obezbeđuje proizvod, koji je usaglašen sa zahtevima;</u> <u>b) stepen podele upravljanja procesom;</u> <u>c) sposobnost dostizanja neophodnog upravljanja kroz primenu zahteva 7.4.</u>
4.2.1	Nabrajanje c)	A	c) dokumentovane procedure i <u>zapise</u> koje zahteva ovaj međunarodni standard; i
4.2.1	Nabrajanje d)	A+D	d) dokumente, uključujući i <u>zapise</u> , ~~potrebne~~ utvrđene od organizacije <u>kao potrebne</u> da osigura efektivno planiranje, izvođenje i upravljanje svojim procesima
4.2.1	Nabrajanje e)	D	~~e) zapise koje zahteva ovaj međunarodni standard (videti 4.2.4).~~
4.2.1	Napomena 1	A	NAPOMENA 1 Kada se, u ovom međunarodnom standardu, pojavljuje termin "dokumentovana procedura", on podrazumeva da je procedura ustanovljena, dokumentovana, da se primenjuje i da se održava. <u>Jedan dokument se može odnositi na zahteve za jednu ili više procedura. Zahtev za nekom dokumentovanom procedurom može se obuhvatiti sa više dokumenata.</u>
4.2.3	Nabrajanje f)	A	f) osiguravanja da su identifikovana dokumenta eksternog porekla <u>koje je organizacija odredila kao potrebna za planiranje i primenu sistema menadžmenta kvalitetom</u> , i da se upravlja njihovom distribucijom i

Broj tačke ISO 9001:2000	Paragraf / Slika / Tabela / napomena	Dodatak (A) ili Brisanje (D)	Izmenjen tekst
4.2.4	Paragraf 1	D+A	~~Moraju se ustanoviti i održavati zapisi. Mora se upravljati zapisima koji su ustanovljeni da bi se obezbedio dokaz o usaglašenosti sa zahtevima i o efektivnom funkcionisanju sistema menadžmenta kvalitetom. Zapisi moraju biti čitki, laki za identifikovanje i pretraživanje.~~ Organizacija mora da uspostavi ~~Mora se uspostaviti~~ dokumentovanu proceduru da definiše upravljanje potrebno za identifikaciju, skladištenje, zaštitu, pretraživanje, vreme čuvanja i odbacivanje zapisa. ~~Zapisi moraju biti čitki, laki za identifikovanje i pretraživanje.~~
5.5.2	Paragraf 1	A	Najviše rukovodstvo mora da imenuje jednog člana rukovodstva <u>organizacije</u> koji, bez obzira na svoje druge odgovornosti, mora imati odgovornost i ovlašćenje, koje obuhvata:
6.2.1	Paragraf 1 Nova napomena	A+D A	Osoblje koje obavlja poslove, koji imaju uticaj na <u>usaglašenost sa zahtevima za kvalitet</u> proizvod, mora da bude kompetentno, na bazi odgovarajućeg obrazovanja, obuke, veštine i iskustva. Napomena: Osoblje organizacije, koje obavlja bilo koji zadatak u okviru sistema <u>menadžmenta kvalitetom</u> , <u>može uticati direktno ili indirektno na usaglašenost sa zahtevima za za proizvod.</u>
6.2.2	Naziv tačke	A+D	Kompetentnost, <u>obuka</u> i svest i ~~obuka~~
6.2.2	Nabrajanje a) i b)	A+D	a) definiše potrebnu kompetentnost osoblja, koje obavlja poslove koji utiču na <u>usaglašenost sa zahtevima za proizvod</u> ; b) obezbedi, <u>gde je primenljivo</u> , obuku ili preduzme druge mere da se <u>dostigne neophodna kompetentnost</u> ;
6.3	Nabrajanje c)	A	c) usluge podrške (kao što su transportne, komunikacijske usluge <u>ili informacioni sistemi</u>).
6.4	Nova napomena	A	<u>Napomena: Termin „radna sredina“ se odnosi na uslove pod kojim se obavlja rad, uključujući fizičke, faktore okruženja i druge faktore (kao što su buka, temperatura, vlažnost, osvetljenost ili vremenski uslovi)</u>
7.1	Nabrajanje b)	A+D	b) potrebu za uspostavljanjem procesa i dokumenata, i <u>da</u> se obezbede resursi, specifični za proizvod;
7.1	Nabrajanje c)	A	c) zahtevane aktivnosti verifikacije, validacije, praćenja, <u>merenja</u> , kontrolisanja i ispitivanja, koji su specifični za dati proizvod, kao i kriterijume za prihvatanje proizvoda i
7.2.1	Nabrajanje c) Nabrajanje d) Nova napomena	D+A D+A A	c) zahteve zakona i ostalih propisa, koji se ~~odnose~~ <u>primenjuju</u> na proizvod i d) sve dodatne zahteve za koje organizacija ~~utvrdi~~ <u>zaključuje</u> da su neophodni. <u>Napomena: Aktivnosti nakon isporuke obuhvataju, na primer, aktivnosti u garantnom roku, ugovorene obaveze, kao što su usluge održavanja, i dodatne usluge kao što su recikliranje ili konačno odlaganje</u>
7.3.1	Nova napomena	A	<u>Napomena: Preispitivanje, verifikacija i validacija projektovanja i razvoja imaju jasnu svrhu. Oni se mogu sprovoditi i o njima voditi zapisi odvojeno ili u bilo kojoj kombinaciji, koja je pogodna za proizvod ili organizaciju.</u>
7.3.2	Paragraf 2	D+A	Mora da se preispituje adekvatnost ~~evih~~ ulaznih elemenata. Zahtevi moraju biti kompletni, nedvosmisleni i ne smeju biti u suprotnosti jedan sa drugim.
7.3.3	Paragraf 1	D+A	Izlazni elementi projektovanja i razvoja moraju da budu u obliku ~~koji omogućava~~ <u>pogodnom</u> za verifikaciju u odnosu na ulazne elemente projektovanja i razvoja, i moraju da se odobre pre prihvatanja.
7.3.3	Nova napomena	A	<u>Napomena: Informacija o proizvodnji i pružanju usluge mogu da sadrže detalje o očuvanju proizvoda.</u>
7.5.1	Nabrajanje d)	D+A	d) raspoloživost i korišćenje ~~uređaja~~ <u>opreme</u> za praćenje i merenje;
7.5.1	Nabrajanje f)	A	f) obavljanje aktivnosti <u>prihvatanja</u> proizvoda, isporuke i aktivnosti posle isporuke

Broj tačke ISO 9001:2000	Paragraf / Slika / Tabela / napomena	Dodatak (A) ili Brisanje (D)	Izmenjen tekst
7.5.2	Paragraf 1	D+A	Organizacija mora da izvrši validaciju svih procesa za proizvodnju i servisiranje ~~Ovo uključuje sve procese~~ , gde rezultujući izlazni elementi ne mogu biti verifikovani naknadnim praćenjem ili merenjem ~~i, kao posledica~~ , nedostaci postaju vidljivi tek pošto je proizvod u upotrebi ili pošto se usluga pruži.
7.5.3	Paragraf 2	A	Organizacija mora da identifikuje status proizvoda u odnosu na zahteve praćenja i merenja <u>kroz celokupnu realizaciju proizvoda</u>
7.5.3	Paragraf 3	D+A	Tamo gde sledljivost predstavlja zahtev, organizacija mora upravljati jedinstvenom identifikacijom proizvoda <u>i o njoj održavati zapise</u> (videti 4.2.4).
7.5.4	Paragraf 1, rečenica 3	D+A	Ako se bilo koja imovina korisnika izgubi, ošteti ili ako se na neki drugi način utvrdi da je nepogodna za korišćenje, ~~o ovome mora da se obavesti korisnik i o tome održavaju zapisi~~ organizacija o ovome mora da obavesti korisnika i da o ~~tome održava zapise~~ (videti 4.2.4).
	napomena	A	NAPOMENA Imovina korisnika može da obuhvati intelektualnu svojinu <u>i lične podatke</u> .
7.5.5	Paragraf 1	D+A	Organizacija mora da <u>očuva usaglašenost proizvod</u> u toku realizacije internih procesa i isporuke do planiranog odredišta, ~~da bi održala usaglašenost sa zahtevima. Onda kada je primenljivo, Ovo~~ očuvanje mora da obuhvati identifikaciju, rukovanje, pakovanje, skladištenje i zaštitu. Očuvanje se mora takođe primeniti i na sastavne delove proizvoda.
7.6	Naslov	D+A	Upravljanje ~~uređajima opremom~~ za praćenje i merenje
7.6	Paragraf 1	D+A	Organizacija mora da utvrdi koja praćenja i merenja mora da preduzme, kao i koja je ~~uređajima oprema~~ za praćenje i merenje neophodna, da bi obezbedila dokaze o usaglašenosti proizvoda sa određenim zahtevima ~~(videti 7.2.1)~~ .
7.6	Nabranjanje a)	A	a) da se etalonira ili verifikuje, <u>ili i jedno i drugo</u> , u specificiranim intervalima ili pre upotrebe, etalonima sledljivim do međunarodnih ili nacionalnih etalona; ako takvi etaloni ne postoje, mora da postoji zapis o osnovi, koja se koristi za etaloniranje ili verifikaciju <u>(videti 4.2.4)</u> ;
7.6	Nabranjanje c)	D+A	~~e) identifikovati, da bi se omogućilo da se odredi status etaloniranja;~~ c) da ima identifikaciju, iz koje se utvrđuje njen status etaloniranja;
7.6	Paragraf 4, rečenica 3	Novi paragraf 5, bez izmena u tekstu	Zapisi o rezultatima etaloniranja i verifikacije moraju se održavati (videti 4.2.4).
7.6	Napomena	D+A	~~NAPOMENA Radi uputstva videti ISO 10012-1 i ISO 10012-2~~ NAPOMENA Potvrđivanje sposobnosti kompjuterskog softvera da zadovolji nameravanu upotrebu obično obuhvata njegovu verifikaciju i menadžment konfiguracijom, da bi se održala njegova pogodnost za upotrebu.
8.1	Nabranjanje a)	D+A	a) pokaže usaglašenost ~~proizvoda sa zahtevima za proizvod;~~
8.2.1	Nova napomena	A	Napomena: Informacije o zapažanju korisnika mogu da obuhvate dobijanje ulaznih elemenata iz izvora kao što su: istraživanje zadovoljstva korisnika, podaci korisnika o kvalitetu isporučenog proizvoda, istraživanje mišljenja potrošača, analiza izgubljenog posla, pohvale, reklamacije u garantnom roku i izveštaji prodavaca.

Broj tačke ISO 9001:2000	Paragraf / Slika / Tabela / napomena	Dodatak (A) ili Brisanje (D)	Izmenjen tekst
8.2.2	paragraf 2, rečenica 3	A	Izbor proveravača i izvođenje provera moraju da osiguraju objektivnost i nepristrasnost procesa provere. Proveravači ne smeju da proveravaju svoj sopstveni rad.
8.2.2	Novi paragraf 3	A	<u>Mora da se uspostavi dokumentovana procedura radi definisanja odgovornosti i zahteva za planiranje i izvođenje provera, uspostavljanje zapisa i za izveštavanje.</u>
8.2.2	paragraf 3	Novi paragraf 4 D+A	~~Odgovornosti i zahtevi za planiranje i izvođenje provera, za izveštavanje o rezultatima i za održavanje zapisa (videti 4.2.4), moraju da se definišu u dokumentovanoj proceduri. Zapisi o proverama i njihovim rezultatima moraju se održavati (videti 4.2.4)~~
8.2.2	paragraf 4 rečenica 1	Novi paragraf 5 A	Rukovodstvo odgovorno za oblast koja se proverava, mora da osigura da se preduzmu sve neophodne korekcije i korektivne mere, bez nepotrebnog odlaganja, za otklanjanje utvrđenih neusaglašenosti i njihovih uzroka.
8.2.2	napomena	D+A	~~NAPOMENA Radi uputstva videti ISO 10011 1, ISO 10011 2 i ISO 10011 3. Videti ISO 19011 za smernice.~~
8.2.3	paragraf 1 rečenica 3	D	~~Kada se planirani rezultati ne postignu, moraju da se preduzmu korekcije i korektivne mere, onda kada je to potrebno, da bi se osigurala usaglašenost proizvoda.~~
8.2.3	Nova napomena	A	<u>Napomena: Savetuje se organizaciji da, prilikom utvrđivanja pogodnih metoda, razmotri vrstu i nivo praćenja i merenja koji odgovaraju svakom njenom procesu, u odnosu na njihov uticaj na usaglašenost, sa zahtevima za proizvod i efektivnost sistema menadžmenta kvalitetom.</u>
8.2.4	paragraf 1	A	Organizacija mora da prati i meri karakteristike proizvoda, da bi verifikovala da su ispunjeni zahtevi za proizvod. Ovo mora da se izvršava u odgovarajućim fazama procesa realizacije proizvoda, u skladu sa planiranim postavkama (videti 7.1). <u>Dokaz o usaglašenosti sa kriterijumima za prihvatanje mora se održavati.</u>
	paragraf 2	D+A	~~Mora se održavati dokaz o usaglašenosti sa kriterijumima za prihvatanje. Iz zapisa se mora videti koja(e) osoba(e) je(su) ovlašćena(e) za odobrenje isporuke proizvoda korisniku (videti 4.2.4).~~
	paragraf 3	D+A	~~Puštanje proizvoda i servisiranje~~ <u>Odobrenje isporuke proizvoda i usluge korisniku ne smeju da se obave sve dok se na zadovoljavajući način ne završe planirane postavke (videti 7.1), osim ukoliko nije drugačije odobreno od nadležnog organa i, onda kada je primenljivo, od korisnika.</u>
8.3	paragraf 1 rečenica 2	D+A	~~Upravljanje, kao i odgovornosti i ovlašćenja u vezi sa tim, za postupanje sa neusaglašenim proizvodom, moraju se definisati u dokumentovanoj proceduri.~~ <u>Upravljanje, kao i odgovornosti i ovlašćenja u vezi sa tim, za postupanje sa neusaglašenim proizvodom, moraju da se definišu u dokumentovanoj proceduri.</u>
8.3	paragraf 2	A	<u>Onda kada je primenljivo, organizacija mora da postupa sa neusaglašenim proizvodom na jedan ili više sledećih načina:</u>
8.3	Novo nabrajanje d)	A	<u>d) preduzimanjem mera, koje odgovaraju posledicama ili mogućim posledicama neusaglašenosti, kada se neusaglašen proizvod otkrije posle isporuke ili pošto je upotrebljen.</u>
	paragraf 3	Pomera se i postaje paragraf 4	~~Moraju se održavati zapisi o prirodi neusaglašenosti i o svim naknadno preduzetim merama, uključujući naknadne dozvole za odstupanja (videti 4.2.4).~~

Broj tačke ISO 9001:2000	Paragraf / Slika / Tabela / napomena	Dodatak (A) ili Brisanje (D)	Izmenjen tekst
	paragraf 4	Pomera se i postaje paragraf 3	Kada se neusaglašen proizvod popravi, on se mora podvrgnuti ponovnoj verifikaciji, da bi se pokazala usaglašenost sa zahtevima.
	paragraf 5	Sada ново nabranje d)	Moraju se održavati zapisi o prirodi neusaglašenosti i o svim naknadno preduzetim merama, uključujući naknadne dozvole za odstupanja (videti 4.2.4). ~~Kada se neusaglašen proizvod otkrije posle isporuke ili pošto je upotrebljen, organizacija mora preduzeti mere, koje odgovaraju posledicama ili mogućim posledicama neusaglašenosti.~~
8.4	nabranje b) nabranje c) nabranje d)	D+A A A	b) usaglašenošću sa zahtevima korisnika (~~videti 7.2.1~~) (<u>videti 8.2.4</u>); c) karakteristikama i trendovima procesa i proizvoda, uključujući mogućnosti za preventivne mere (<u>videti 8.2.3 i 8.2.4</u>); i d) isporučiocima (<u>videti 7.4.</u>).
8.5.2	paragraf 1	D+A	Organizacija mora da preduzima mere za otklanjanje ~~uzroka~~ <u>uzroka</u> neusaglašenosti, da bi se sprečilo njihovo ponavljanje
8.5.2	nabranje f)	A	f) preispitivanje <u>efektivnosti</u> preduzetih korektivnih mera
8.5.3	nabranje e)	A	e) preispitivanje <u>efektivnosti</u> preduzetih preventivnih mera
Prilog A	sve	D+A	Ažurirano da se pokaže veza ISO 9001:2008 sa ISO 14001:2004
Prilog B	sve	D+A	Ažurirano da se pokaže veza ISO 9001:2008 sa ISO 9001:2000
Bibliografija	Nove i izmenjene reference	D+A	Ažurirano da se pokažu novi standardi (uključujući ISO 9004, sada u reviziji), nova izdanja standarda, ili povučeni standardi

Bibliografija

- [1] ISO 9004:-¹, *Upravljanje održivim uspehom organizacije – Pristup preko menadžmenta kvalitetom*
- [2] ISO 10001:2007, *Menadžment kvalitetom – Zadovoljstvo korisnika – Uputstva za kodeks ponašanja u organizacijama*
- [3] ISO 10002:2004, *Menadžment kvalitetom - Zadovoljstvo korisnika- Uputstvo za postupanje sa prigovorima u organizaciji*
- [4] ISO 10003:2004, *Menadžment kvalitetom - Zadovoljstvo korisnika- Uputstvo za eksterno rešavanje sporova organizacije*
- [5] ISO 10005:2005, *Sistemi menadžmenta kvalitetom- Uputstvo za planove kvaliteta*
- [6] ISO ISO 10006:2003, *Sistemi menadžmenta kvalitetom - Uputstva za menadžment kvalitetom u projektima*
- [7] ISO 10007:2003, *Menadžment kvalitetom - Uputstva za menadžment konfiguracijom*
- [8] ISO 10012:2003, *Sistem menadžmenta merenjem-Zahtevi za procese merenja i opremu za merenje*
- [9] ISO/TR 10013:2001, *Uputstvo za dokumentaciju sistema menadžmenta kvalitetom*
- [10] ISO 10014:2006, *Menadžment kvalitetom — Uputstva za ostvarivanje finansijske i ekonomske koristi*
- [11] ISO 10015:1999, *Menadžment kvalitetom - Uputstva za obuku*
- [12] ISO/TR 10017:2003, *Uputstvo za primenu statističkih tehnika za ISO 9001:2000*
- [13] ISO 10019:2005, *Uputstvo za izbor konsultanata za sistem menadžmenta kvalitetom i korišćenje njihovih usluga*
- [14] ISO 14001:2004, *Sistemi menadžmenta životnom sredinom – Zahtevi sa uputstvom za korišćenje*
- [15] ISO 19011:2002, *Uputstvo za proveravanje sistema menadžmenta kvaliteta i životne sredine*
- [16] IEC 60300-1: 2003, *Menadžment sigurnošću funkcionisanja – Deo 1: Programi menadžmenta sigurnošću funkcionisanja*
- [17] IEC 61160:2006, *Preispitivanje projekta*
- [18] ISO/IEC 90003:2004 *Softver inženjering - Uputstva za primenu ISO 9001:2000 za kompjuterski softver*
- [19] *Principi menadžmenta kvalitetom*², ISO, 2001
- [20] ISO 9000 – Izbor i upotreba², ISO, 2008
- [21] ISO 9001 za male poslove – Šta raditi; Saveti ISO/TC 176³, ISO, 2002
- [22] ISO sistemi menadžmenta⁴

---

¹ Biće objavljen. (Revizija ISO 9004)

² Dostupno na WEB site: <http://www.iso.org>.

³ Ažurirano i usaglašeno sa ISO 9001:2008

[23] WEB site:

<http://www.iso.org>;

<http://www.tc176.org>;

<http://www.iso.org/tc176/sc2>

<http://www.iso.org/tc176/ISO9001AuditingPracticesGroup>

---

⁴ A bimonthly publication which provides comprehensive coverage of international developments relating to ISO's management system standards, including news of their implementation by diverse organizations around the world. Available from ISO Central Secretariat (sales@iso.org).